

DAN JONES

VORSTEN VAN ALBION

HOE DE PLANTAGENETS
ENGELAND VORMGAVEN

HET WITTE SCHIP

De prins was dronken. En dat gold ook voor de bemanning en passagiers op het schip dat hij had geleend. Op 25 november 1120 vermaakten bijna tweehonderd jonge, knappe leden van de vooraanstaande families van Engeland en Normandië zich aan boord van een schitterend witgeschilderd vikingschip. Het vaartuig was geleend van een rijke reder voor een oversteek vanuit Normandië naar Engeland, en lag nu onder de bruisende vrolijkheid rustig te dobberen in de drukke haven van Barfleur. Het had een reis van iets meer dan 110 kilometer over de ruwe herfstzee van het Kanaal voor de boeg, maar lag nog afgemeerd aan de rand van de drukke havenstad, waar vaten wijn aan boord werden gerold en iedereen werd aangemoedigd om zich tegoed te doen.

De prins was Willem de Aetheling. Hij was de enige wettige zoon van Hendrik I, koning van Engeland en hertog van Normandië, en Mathilde van Schotland, de geletterde, bekwame koningin en afstammeling van Cerdics lijn van koningen van Wessex die vóór de Normandische verovering over Engeland hadden geregeerd. Zijn voornaam, Willem, droeg hij ter ere van zijn grootvader, Willem de Veroveraar. Zijn bijnaam 'Aetheling' was een traditionele Angelsaksische titel voor de troonopvolger. Willem was een bevoorrechte jongeman die graag met anderen verkeerde. Hij straalde iets uit van zijn dubbele koninklijke afkomst en voldeed aan het aloude stereotype van de geadoreerde en verwende oudste zoon. Een Normandische kroniekschrijver beschreef hem als 'gekleed in zijden gewaden bestikt met goud, omgeven door een menigte dienaren en bewakers, en stralend in een bijna hemelse glorie'; een jongen aan wie van alle kanten met 'overdreven eerbied' werd toegegeven en die daarom makkelijk in buien van 'buitensporige arrogantie' kon vervallen.

Willem werd omringd door een grote groep andere jonge edelen, onder wie zijn halfbroer en halfzus, Richard van Lincoln en gravin Mathilde van Perche, beiden behorend tot de ongeveer 24 bastaarden die de opmerkelijk viriele koning Hendrik had voortgebracht. Andere leden van het gezelschap waren Willems neef Stefanus van Blois, eveneens een kleinzoon van Willem de Veroveraar, de 26-jarige graaf Richard van Chester en zijn vrouw Maud, Geoffrey Ridel, een Engelse rechter, Willems leermeester Othver en nog vele andere verwanten, vrienden en koninklijke beampten. Samen vormden ze het puikje van de Anglo-Normandische adel. Het was niet meer dan terecht dat ze in stijl reisden.

De eigenaar van het *Witte Schip* was Thomas Fitzstephen. Zijn grootvader, Airard, had met een vikingschip bijgedragen aan de invasievloot van Willem de Veroveraar, en Fitzstephen meende dat het vervoer van toekomstige koningen naar Engeland derhalve in zijn bloed zat. Hij had de koning om de eer verzocht het koninklijk gezelschap veilig vanuit Barfleur naar de zuidkust van Engeland te mogen brengen. Hendrik had hem die eer gegund, maar de opdracht hield ook een waarschuwing in: 'Ik vertrouw u mijn zonen Willem en Richard toe, die ik liefheb als mezelf.'

Willem was inderdaad een buitengewoon waardevolle 'lading'. Met zijn zeventien jaar was hij al een rijke en succesvolle jongeman. In 1119 was hij met Mathilde getrouwd, de dochter van Fulco V, graaf van Anjou en toekomstig koning van Jeruzalem. Het huwelijk was bedoeld om de generaties lange animositeit tussen Normandiërs en Angevijnen (zoals de inwoners van Anjou werden genoemd) een halt toe te roepen. Om de kunst van het koningschap te leren, vergezelde Willem de vorst een jaar lang in Normandië, waar Hendrik, in de woorden van de kroniekschrijver Willem van Malmesbury, gewapenderhand 'een briljante en zorgvuldig opgezette vrede' bereikte met Lodewijk VI, bijgenaamd 'de Dikke', de geslepen koning van Frankrijk. Het was bedoeld als een opleiding in de fijnste kneepjes van het koningschap, die kennelijk succesvol werd geacht. Willem was niet lang daarvoor in officiële documenten aangeduid als *rex designatus* – beoogd koning – wat zijn opstap naar de positie van medekoning naast zijn vader markeerde.

Een paar weken voordat het *Witte Schip* uit zou varen, had de jonge Willem het hoogtepunt in zijn leven tot dan toe meegemaakt toen hij voor de corpulente Lodewijk knielde om zijn leenheer naar feodaal gebruik hulde te brengen als de nieuwe hertog van Normandië. Deze

quasi-heilige ceremonie hield de bevestiging in van het feit dat Hendrik het hertogdom aan zijn zoon had overgedragen. Het was de erkenning van Willem als een van Europa's vooraanstaande politieke figuren en markeerde in zekere zin het einde van zijn groei naar volwassenheid.

Een nieuwe vrouw, een nieuw hertogdom en een onstuitbare opmars naar het koningschap in de toekomst: het waren goede redenen om feest te vieren – en dat was precies wat de Aetheling deed. Terwijl de schemerige novembermiddag plaatsmaakte voor een heldere, kille nacht, bleef het *Witte Schip* aangemeerd in Barfleur en bleef de wijn rijkelijk vloeien.

Het schip bood plaats aan een paar honderd passagiers, een bemanning van ruim vijftig man en een grote lading kostbaarheden. Het moet dus een behoorlijk groot vaartuig zijn geweest, en de Normandische geschiedschrijver Orderic Vitalis noemde het 'uitstekend uitgerust en klaar voor koninklijke dienst'. Het schip was lang en diep, met een verhoogde en met fraai snijwerk versierde boeg en achtersteven; het had een grote mast in het midden met een vierkant zeil en roeioegen langs beide kanten van de romp. Het roer of 'stuurboord' bevond zich aan de rechterkant van het schip, en niet in het midden, zodat het de taak was van de kapitein om de plaatselijke maritieme geografie goed in de gaten te houden: sturen was blind aan de havenzijde.

Er stond een goede wind vanuit het zuiden, die een snelle oversteek naar Engeland beloofde, en de bemanning en passagiers die bij Willem aan boord waren, hadden op zeker moment in de avond afscheid genomen van het schip van de koning. De bedoeling was dat ze kort daarna zelf zouden vertrekken, maar het drinkgelag aan boord was zo geanimeerd dat het *Witte Schip* nog tot lang na het invallen van de duisternis voor anker bleef liggen. Toen er priesters kwamen om het vaartuig met wijwater te zegenen voor vertrek, werden ze onder gejoel en gelal weggestuurd.

Naarmate het feest langer duurde, kwamen er opschepperige verhalen los. Het *Witte Schip* had relatief weinig bagage aan boord, maar telde wel vijftig roeiers onder de bemanningsleden. De kapitein blufte met een stuk in zijn kraag dat zijn schip, met het vierkante zeil bol in de wind en de roeiers stevig aan hun riemen, zo snel was dat ze ondanks het feit dat het schip van koning Hendrik een voorsprong had gekregen, nog altijd eerder in Engeland konden zijn dan de vorst zelf.

Een paar mensen aan boord begonnen zich af te vragen of op hoge snelheid uitvaren met een stevig aangeschoten bemanning de veiligste

manier was om naar Engeland te reizen. De neef van de Aetheling, Stefanus van Blois, nam met het excuus dat zijn maag overstuur was afscheid van de feestvierders. Hij verliet het *Witte Schip* om een ander vaartuig te zoeken waarmee hij naar huis kon. Een paar anderen slo ten zich bij hem aan, uit angst voor het wilde en eigenwijze gedrag van het koninklijk gezelschap en de bemanning. Maar zonder acht te slaan op de misselijke afhakers maakten de dronken zeelui het schip uiteindelijk gereed voor vertrek. Rond middernacht lichtte het *Witte Schip* het anker om in de heldere nacht, verlicht door een wassende maan, koers te zetten naar Engeland. ‘Ze [vloog] sneller dan de gevederde pijl, en doorkruiste het golvend oppervlak van de diepten,’ schreef Willem van Malmesbury. Maar het schip vloog niet ver genoeg. Sterker, het *Witte Schip* kwam zelfs de haven van Barfleur niet uit.

Of het aan de vieringen aan boord lag, een eenvoudige navigatiefout was, of de toorn van de Almachtige die zijn heilige water afgewezen zag, binnen een paar minuten nadat het *Witte Schip* zich had losgemaakt van de kust, liep het op een scherpe rotspunt, de Quillebeuf, die nog altijd zichtbaar is bij de havenmond. De aanvaring sloeg een fataal gat in de houten romp van het schip. Het versplinterde hout dreef na de zware klap in zee en het ijskoude water stroomde naar binnen.

Willem redden was de hoogste prioriteit voor iedereen aan boord. Terwijl de bemanning het water uit het schip probeerde te hozen, werd er een reddingsboot over de reling gezet. De Aetheling klom met een paar metgezellen aan boord, waarna roeiers hem naar het veilige Barfleur terug zouden brengen.

Het moet een angstaanjagend schouwspel zijn geweest: het gebrul van een dronken bemanning die verwoed hoosde om het schip te redden, vermengd met het gegil van passagiers die door de plotselinge dreun in het water waren gesmeten. De luxe kleding van veel van de adellijke mannen en vrouwen die in de golven vielen, werd onhandelbaar zwaar in het zeewater, waardoor ze niet naar de kust konden zwemmen of zelfs maar het hoofd boven water konden houden. De golven weergalmden van de kreten van de drenkelingen.

Toen het kleine bootje zich naar de haven wendde, hoorde Willem tussen alle angstkreten het gegil van zijn oudere halfzus Mathilde. Ze schreeuwde voor haar leven, in de zekerheid dat ze in het koude, donkere water zou verdrinken. Die gedachte was meer dan de Aetheling kon verdragen. Hij gaf de roeiers opdracht om het bootje om te draaien en haar te redden.

Het was een fatale beslissing. De gravin was niet de enige drenkeling. Toen de reddingsboot haar naderde, zagen andere passagiers die in het ijskoude water spartelden die ook. Ze probeerden massaal aan boord te klimmen, met als resultaat dat ook de reddingsboot kapseide en zonk. Mathilde werd niet gered, en ook Willem de Aetheling, hertog van Normandië en voorbestemd koning van Engeland, was ten dode opgeschreven. Hij verdween onder de golven. Zoals de kroniekschrijver Hendrik van Huntingdon het verwoordde: ‘In plaats van een kroon van goud te dragen werd zijn hoofd opengebroken door de rotsen van de zee.’

Slechts één man overleefde de schipbreuk van het *Witte Schip*, een slager uit Rouen, die in Barfleur aan boord was gestapt om achterstallige betalingen te innen en die door de feestvierders werd meegetroond naar zee. Toen het schip naar de kelder ging, wikkelde hij zich in de huiden van rammen om warm te blijven en hield hij zich de hele nacht aan wrakhout vast. De volgende ochtend strompelde hij doorweekt terug naar de kust en vertelde zijn verhaal. Later spoelden de paar lichamen die ooit werden teruggevonden aan met het opkomend getij.

Het duurde lang voordat het nieuws Engeland bereikte. Het schip van de koning, dat onder een nuchtere kapitein en bemanning met beleid en zorg was overgevaren, bereikte zijn koninkrijk ongedeed, en de koning en zijn hofhouding waren druk met de voorbereidingen voor de kerstvieringen. Toen het vreselijke nieuws van de catastrofe in Barfleur het hof bereikte, werd het met stomme afschuw begroet. Hendrik werd aanvankelijk in onwetendheid gehouden. Zowel de hoge edelen als de ambtenaren schrokken ervoor terug om de koning te moeten vertellen dat drie van zijn kinderen, onder wie zijn geliefde erfgenaam, tot ‘voedsel voor de monsters van de diepten’ waren geworden, om Willem van Malmesbury te citeren.

Uiteindelijk werd er een kleine jongen naar Hendrik gestuurd om hem op de hoogte te stellen. Hij wierp zich aan de voeten van de koning en huilde terwijl hij het tragische nieuws vertelde. Hendrik I ‘viel op de grond, overweldigd door verdriet’, schreef Orderic Vitalis. Men zegt dat hij daarna nooit meer glimlachte.

De teloorgang van het *Witte Schip* sloeg op één avond een enorm gat in de jongere generatie van de Anglo-Normandische elite. De dood van de Aetheling – en het gelukkige overleven van zijn neef, Stefanus van Blois – zou voor drie decennia van wanorde en verwarring in heel de West-Europese politiek zorgen.

Dat het *Witte Schip* zonk, was niet alleen een persoonlijke tragedie voor Hendrik I. Het was een politieke catastrofe voor de Normandische dynastie. In de woorden van Hendrik van Huntingdon was Willems 'zekere hoop om in de toekomst te regeren groter dan zijn vaders daadwerkelijke bezit van het koninkrijk'. Door het huwelijk van Willem de Aetheling had Normandië vrede gesloten met Anjou. En door zijn hulde aan Lodewijk VI had heel het Anglo-Normandische gebied vrede gesloten met Frankrijk. Voor alle plannen en inspanningen van Hendrik om zijn landen en erfenis veilig te stellen, was het essentieel dat zijn zoon in leven zou blijven.

Zonder hem was alles tevergeefs.

De Plantagenets, een van de invloedrijkste Engelse vorstehuizen, regeerden acht generaties lang over Engeland, van 1154 tot 1399. Ze transformeerden een versnipperd gebied van rivaliserende landheren tot een goed georganiseerd rijk dat zich op zijn hoogtepunt uitstrekte van Schotland tot Jeruzalem. De Plantagenets spreken nog steeds tot de verbeelding, vanwege hun beschaving die kastelen, schilderijen en monumenten voortbracht, en vanwege hun wreedheid en geheimen, waarmee de basis werd gelegd voor een allesvernietigende burgeroorlog waarin het huis Tudor opkwam.

Dan Jones vertelt in *Vorsten van Albion* meeslepend over deze geschiedenis vol moed, bedrog en ambitie. Beroemde en beruchte koningen, kruistochten, de Zwarte Dood en een hele reeks bloedige en bloedstollende veldslagen komen in dit boek tot leven. Maar ook de oprichting van het Engelse parlement en het opstellen van een van de eerste grondwettelijke documenten ter wereld, de Magna Charta, komen aan bod. De Plantagenet-koningen transformeerden Engeland niet alleen tot een politieke, militaire en bestuurlijke eenheid, ze waren ook doorslaggevend in het ontwikkelen van het idee van Engeland – een idee dat vandaag de dag nog niet aan belang heeft ingeleverd.

Dan Jones (1981) is historicus, schrijver, journalist en programmamaker. In Nederland en daarbuiten boekte hij veel succes met *Gevecht om de troon* en *Hendrik V*, die met dit boek een historisch drieluik vormen.

‘Dit boek leest als een spannende roman, maar geeft tevens een goed inzicht in de ingewikkelde politieke en dynastieke ontwikkelingen in het middeleeuwse Engeland.’ – *Historisch Nieuwsblad*

VERTAALD DOOR ROELOF POSTHUMA

Uitgeverij Omniboek

WWW.OMNIBOEK.NL • NUR 684

